

دانشگاه ساری

گزیده نکات مدیریتی در نهج البلاغه

گردآوری و تدوین: دکتر لطف الله فروزنده افتخارالسادات نوابی نژاد

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ و ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود. متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

سرشناسه	فروزنده دهکردی، لطف ا... ۱۳۴۰ -
عنوان و پدید آور	گزیده نکات مدیریتی در نهج البلاغه (رشته مدیریت اجرایی) / مؤلفان: لطف ا... فروزنده، افتخار السادات نوابی نژاد.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	چهارده، ۲۸۹ ص.
فروست	دانشگاه پیام نور؛ ۱۴۷۷. گروه مدیریت؛ ۱/۶۵
شابک	9 - 488 - 387 - 964 - 978
وضعیت فهرست نویسی	فیفا.
یادداشت	کتابنامه: به صورت زیرنویس.
یادداشت	واژه نامه.
موضوع	۱. علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.. نهج البلاغه - مدیریت. ۲. مدیریت (اسلام).
شناسه افزوده	نوابی نژاد، افتخارالسادات
شناسه افزوده	دانشگاه پیام نور
شناسه افزوده	Payam Noor University
رده بندی کنگره	۴ ف ۴ م ۳۸ ب P
رده بندی دیویی	۲۹۷/۹۵۱۵
شماره کتابشناسی ملی	۱۵۱۷۰۰۹

دانشگاه پیام نور

گزیده نکات مدیریتی در نهج البلاغه

مؤلفان: دکتر لطف ا... فروزنده - افتخارالسادات نوابی نژاد
ویراستاران: دکتر محمد مهدی پرهیزگار - عباس گرشاسب زاده
تهیه و تولید: مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور
شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول دی ۱۳۸۷، چاپ چهارم اردیبهشت ۱۳۹۰

شابک: ۹ - ۴۸۸ - ۳۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 387 - 488 - 9

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می‌باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق نشر اعم از چاپی، الکترونیکی، تصویری، صوتی و اینترنتی برای دانشگاه پیام نور محفوظ است)

قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

فهرست

مقدمه

آشنایی با نهج البلاغه

هفت

یازده

۱	فصل اول. انسان و کاربرد باورها و اعتقادات وی در مدیریت
۴۱	فصل دوم. اعتقاد و باور به خدا (خدا باوری)
۵۷	فصل سوم. آخرت گرایی
۶۷	فصل چهارم. سیره و اخلاق رسول اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع)
۶۹	بخش اول: سیره و اخلاق رسول اکرم (ص)
۷۴	بخش دوم: ویژگی امامت و امام علی (ع)
۸۵	بخش سوم: حکومت عدل امام زمان (عج)
۹۱	فصل پنجم. آیین حکومت داری، حکومت و مدیریت
۱۰۵	فصل ششم. ضرورت ها و ارزش ها
۱۳۳	فصل هفتم. اخلاق اجتماعی و سیاسی مدیران
۱۳۵	بخش اول. اخلاق اجتماعی و سیاسی مدیر
۱۵۵	بخش دوم. آزمایش های الهی
۱۶۳	فصل هشتم. ارتباط، هدایت و رهبری
۱۶۵	بخش اول. ارتباطات و روش های آن
۱۷۹	بخش دوم. هدایت و رهبری
۱۹۳	بخش سوم. منشور اخلاقی مدیریت اسلامی
۱۹۷	فصل نهم. عدل و عدالت
۱۹۹	بخش اول. عدالت
۲۱۱	بخش دوم. قدرت
۲۱۵	فصل دهم. نظارت و کنترل
۲۴۱	فصل یازدهم. هدف گذاری و ذکر و یادآوری خداوند

پیوست ها

منابع و مآخذ

۲۵۳

۲۸۹

مقدمه

یکی از مباحث مهم بشریت اصول و روش‌های مدیریت است. هر ملتی در سایه مدیریت کارآمد و پویا، سعادت واقعی را به دست خواهد آورد. مباحث مدیریت جدید پس از تجارب فراوانی بر پارادایم افزایش سود و تولید در دنیای مادی شکل گرفت. علی‌رغم موفقیت‌ها، امروز جهان غرب از بُعد معنوی و انسانی دچار معضلات و مشکلات عدیده‌ای است که توصیف آن حوصله دیگری را می‌طلبد.

آنچه باعث شد مدیریت غرب با این مشکلات مواجه شود نگاه یک بعدی و مادی به انسان و اهداف و خواسته‌های اوست. انسان موجودی دو بُعدی است که بُعد معنوی آن نسبت به بُعد مادی اصالت دارد.

حضرت آیت‌الله مصباح یزدی در این رابطه می‌گوید: روشن است که علمای اسلام «علاوه بر بُعد مادی انسان به جنبه غیر مادی او نیز اعتقاد دارند و برای انسان علاوه بر جسم او روحی خدایی قائلند.» اصلاً بحث در گرایش الهی، روح انسان است.^۱

لذا، طرح مباحث انسان‌شناسی در مدیریت، از این جهت است که در مدیریت ارزش‌های انسانی مطرح می‌شود و این ارزش‌ها باید پایه‌های منطقی و فلسفی داشته باشند.

ارتباط ارزش‌های اسلامی با رفتار انسانی در مدیریت بررسی می‌شود. پس لازم

است که ریشه‌های ارزش‌ها و کیفیت تأثیر آن در رفتار و در سطحی عالی و عمیق شناخته شود. باید ملاک ارزش‌ها را بشناسیم تا نحوه اعمال آنها را در مدیریت بدانیم. مهمترین نقشی که اسلام در نظریه‌ها و هم چنین در روش‌های عملی مدیریت ایفا می‌کند از طریق تأثیر ارزش‌های اسلامی بر مدیریت است.

اسلام دارای نظام ارزشی عمیق و گسترده و منسجمی است که مدیریت مدیران مسلمان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در روش‌های عملی آنها تأثیر می‌گذارد و به حرکت آنها جهت می‌دهد.

شناخت ابعاد مدیریت اسلامی با استفاده از منابع قرآن، سنت و سیره پیامبر(ص) و ائمه اطهار (ع) به‌ویژه نهج‌البلاغه علی (ع) یک ضرورت است. مدیریت از مباحث مهم جامعه اسلامی است که تبیین آن با رویکرد اسلامی و بر مبنای ارزشی زمینه رشد و پویایی جامعه را فراهم خواهد کرد.

پیامبر اکرم (ص) در اهمیت مدیریت فرمود: «کسی که متولی امور ده نفر بشود باید اندیشه ۴۰ نفر را داشته باشد و کسی که مسئولیت اداره ۴۰ نفر را به عهده بگیرد باید عقل و اندیشه ۴۰۰ نفر را دارا باشد.» (نهج الفصاحه، ص ۵۷۳).

حضرت امیر(ع) در همین ارتباط فرمود: «پرچم مدیریت و فرماندهی را بر دوش نمی‌کشد مگر کسی که صاحب بصیرت و مقاومت و آگاه به موضع و مسائل حق باشد.»

شهید مطهری در خصوص عظمت نهج‌البلاغه می‌نویسد:

«اخیراً جهان اسلام دارد نهج‌البلاغه را کشف می‌کند و به تعبیر دیگر، نهج‌البلاغه جهان اسلام را فتح می‌کند. چیزی که مایه حیرت است این است که قسمتی از محتوای نهج‌البلاغه را چه در کشور شیعه ایران و چه در کشورهای عربی اولین بار بی‌خداها و یا با خداهای غیرمسلمان کشف کردند و در اختیار توده مردم مسلمان قرار دادند.»

سپس می‌نویسد: «اکنون دو کار لازم در مورد نهج‌البلاغه در پیش است، یکی غور و تعمق در نهج‌البلاغه است، تا مکتب علی در مسائل مختلف و متنوعی که در نهج‌البلاغه است دقیقاً روشن شود که جامعه اسلامی سخت بدان نیازمند است. دیگر تحقیق در اسناد و مدارک نهج‌البلاغه.» (مجموعه آثار، جلد ۱۶، ص ۳۵۱)

شهید مطهری در خصوص مباحث حکومتی در نهج‌البلاغه چنین می‌گوید: از

جمله مسائلی که در نهج‌البلاغه فراوان در مورد آن بحث شده است، مسائل مربوط به حکومت و عدالت است. (مجموعه آثار جلد ۱۶ ص ۴۳۰)

هر کس که یک دوره نهج‌البلاغه را مطالعه کند، می‌بیند که علی (ع) درباره حکومت اسلامی و عدالت حساسیت خاصی دارد و اهمیت و ارزش فراوانی برای آنها قائل است. (همان منبع، ص ۴۳۱)

بر همین اساس در این مجموعه با استفاده از ترجمه ارزشمند نهج‌البلاغه توسط مرحوم محمد دشتی برخی عناوین مربوط به مدیریت را تعیین و با همکاری و همراهی دانشجویان درس مدیریت اسلامی مقطع کارشناسی ارشد M.B.A و با همت و تلاش مستمر سرکار خانم افتخار السادات نوابی‌نژاد این مجموعه جمع‌آوری و تنظیم گردید. بر خود لازم از دقت همکار و کارشناس گرامی مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی، جناب آقای عباس گرشاسب‌زاده، که این مجموعه را ویراستاری و مقابله کرده‌اند تشکر و قدردانی نماییم. در ضمن با توجه به اهمیت و حساسیت موضوع سعی شد ترجمه فارسی خطبه یا نامه یا حکمت مربوط به هر مبحث را طرح نموده و برخی نکات مدیریتی آن استخراج گردد.

امید است این کار انگیزه‌ای برای همه دانشجویان و علاقه‌مندان به مباحث مدیریت اسلامی ایجاد کند که در منابع اسلامی به‌ویژه کتاب ارزشمند نهج‌البلاغه تحقیق و جستجو کنند انشاء... مدل مدیریت اسلامی به‌طور کامل شناخته و تدوین گردد.

لطف الله فروزنده

آشنایی با نهج البلاغه

«نهج البلاغه» عنوان کتابی است که در فرهنگ اسلامی، مانند آفتاب نیمروز می‌درخشد و همچون صدفی مشحون به گوهرهایی از حکمت عالی است.^۱ این عنوان را شریف رضی بر منتخبی از خطبه‌ها و مواعظ، نامه‌ها و عهدنامه و کلمات کوتاه و قصار امیرمؤمنان علی(ع) انتخاب کرد.^۲ «نهج البلاغه» یعنی راه روشن بلاغت چرا که گردآورنده آن (شریف رضی) در وجه تسمیه این گنجینه گرانقدر چنین اظهار داشته است: «پس از تمام شدن، چنین دیدم که نامش را نهج البلاغه بگذارم، زیرا این کتاب درهای بلاغت و سخنوری را به روی بیننده خود می‌گشاید و خواسته‌هایش را به او نزدیک می‌سازد. هم دانشمند و دانشجو را بدان نیاز است و هم مطلوب سخنور و پارسا در آن وجود دارد.»^۳

شریف رضی مناسب‌ترین عنوان را برای این کتاب جاویدان برگزیده.

شریف محمد عبده — عالم بزرگ اهل سنت — در مقدمه خود بر شرح نهج البلاغه نوشته است.

«این کتاب جلیل، مجموعه‌ای است از سخنان سید مولای ما، امیرمؤمنان، علی بن ابی‌طالب (کرم الله وجهه) که سیدشریف رضی از سخنان متفرق آن حضرت، گزینش و گردآوری کرده و نام آن را نهج البلاغه نهاده است. من اسمی مناسب‌تر و شایسته‌تر از این، که بر معنای آن دلالت کند، سراغ ندارم و بیشتر از آن چه این اسم بر

۱. در پیرامون نهج البلاغه، شهرستانی، سید هبة الله، ترجمه سید عباس میرزاده اهری، ص ۱۹.

۲. مصادر نهج البلاغه و اسانیده، السيد الزهراء الحسيني الخطيب، ج ۱، ص ۸۷.

۳. نهج البلاغه، مقدمه، ص ۳۶.

آن دلالت دارد نمی‌توانم آن را توصیف کنم.^۱

شهید مرتضی مطهری در این باره می‌نویسد: «سیدرضی شیفته سخنان علی(ع) بوده است. او مردی ادیب و شاعر و سخن‌شناس بود ... سیدرضی به خاطر همین شیفتگی که به ادب عموماً و به کلمات علی(ع) خصوصاً داشته، بیشتر از زاویه فصاحت و بلاغت و ادب به سخنان مولی می‌نگریسته است. به همین جهت در انتخاب آن‌ها این خصوصیت را در نظر گرفته است، یعنی آن قسمت‌هایی که از جنبه بلاغت برجستگی خاصی داشته، بیشتر نظرش را جلب می‌کرده است. از این رو، نام مجموعه منتخب خویش را نهج البلاغه نهاده است.»^۲

موضوع‌شناسی نهج البلاغه

تنوع موضوعی نهج البلاغه به گونه‌ای است که می‌توان فهرست‌های مفصلی بالغ بر ده‌ها جلد از موضوعات گوناگون نهج البلاغه تهیه کرد. نهج البلاغه از نظر مضامین موضوعی، به شدت متأثر از قرآن کریم است. قرآن کریم مجموعه‌ای است از معارف حقیقی درباره خدا، انسان، هستی، جامعه و تاریخ و در آن بینش‌ها، گرایش‌ها، ارزش‌ها، روش‌ها، کنش‌ها و گویش‌ها تبیین شده است.

نهج البلاغه به تبع قرآن کریم، کتابی است که در آن بینش‌ها و نگرش‌های اصیل و حقیقی در رابطه با عالم و آدم، خالق عالم و آدم تبیین شده است و بیانگر گرایش‌ها و تعلق‌ها و ریشه‌یابی تعلق‌های انسانی و تلاش برای راهنمایی آدمیان به تعلق صحیح است که موجب سعادت و عزت این جهانی و فلاح و رستگاری آن جهانی مردمان می‌شود.

نهج البلاغه به تبع قرآن کریم، بیانگر ارزش‌ها و ضدارزش‌ها و راهنمایی انسان و جوامع انسانی به ارزش‌های الهی انسانی و نشان دادن روش‌ها و خط‌مشی‌های درست برای رساندن انسان و جوامع به مقصد و مقصود و دور کردن آنان از به‌کارگیری روش‌های باطل و فرو غلطیدن در راه‌های نادرست است. این کتاب مجموعه‌ای است تربیتی که همه وجوه تربیتی انسان و جوامع انسانی را دربردارد و کنش‌ها و گویش‌های آدمیان را به سامانی مطلوب درمی‌آورد. تعالیم نهج البلاغه راهی است برای شکوفایی استعداد‌های انسان در جهت کمال مطلق.

نهج البلاغه مجموعه‌ای است از ۱. بحث‌های توحیدی و معارف حقیقی، ۲. مباحث نبوت و هدایت الهی، ۳. معرفی جامعیت اسلام و فهم درست آن و تبیین هندسه صحیح اسلام، ۴. ارائه نظام‌نامه رهبری و سیاست و مدیریت و حکومت و عدالت ... و هزاران موضوع اصلی و فرعی دیگر با بیانی بدیع و لطیف.

روش‌شناسی در نهج البلاغه

در این روش، موضوعی خاص، مورد نظر قرار می‌گیرد و به نهج البلاغه عرضه می‌شود و کلیه مطالبی که مستقیم و یا غیرمستقیم، موضوع مورد نظر را تبیین می‌کند، استخراج می‌شود و پس از بررسی دسته‌بندی می‌شود و سپس جمع‌بندی آن مطالب ارائه می‌شود. بدین ترتیب، مباحث مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، تربیتی، انتقادی و جز این‌ها می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد.

از مزیت‌های این روش آن است که بحث کمتر دچار پراکندگی می‌شود و یک کل‌نگری نسبت به موضوع مورد بررسی حاصل و جوانب مختلف یک امر لحاظ می‌شود و تبیینی کامل در رابطه با آن صورت می‌پذیرد. در این روش می‌توان به نظریات امام(ع) درباره موضوعی خاص، یا سیره آن حضرت در مواردی مشخص دست یافت.

در این روش سخنان امام(ع) که در مواضع گوناگون بیان شده است، یکدیگر را معنا می‌کند و جهت صحیح را در برداشت از نهج البلاغه نشان می‌دهد، زیرا نهج البلاغه پیگیری واحد است که سراسر آن هماهنگ و ابتدا و انتهای آن یکسان است و همه آن از سرچشمه‌ای زلال جوشیده و نازلات یک روح است و به تمامی دارای یک سبک و طرز و از نظر سیاق و بافت و منطق یکپارچه است.^۱ این ویژگی نهج البلاغه زمینه لازم را برای مراجعه موضوعی و مطرح کردن درد و مشکل و گرفتن درمان و راه حل آماده ساخته است. توجه به محدودیت‌های زمانی و موضوعی در روش‌های ترتیبی^۲ و تجزیه‌ای^۳، روش موضوعی از جنبه‌های مختلف و کارا و مفید است. از مزیت‌های آن این است که با رعایت مقدمات و آداب، مانع برداشت‌های نادرست می‌شود. البته باید در نظر داشت که روش موضوعی، بی‌نیاز از دو روش دیگر نیست و آن روش‌ها به‌عنوان

۱. شرح نهج البلاغه، ابن‌ابی‌الحدید، ص ۱۲۸-۱۲۹

۲. یعنی بررسی ترتیبی خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها از ابتدای نهج البلاغه تا انتهای آن

۳. یعنی بخشی از نهج البلاغه، یا برخی از خطبه‌ها، نامه‌ها و یک حکمت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. شرح نهج البلاغه، محمد عبده، ج ۱، ص ۱۲-۱۳

۲. سیری در نهج البلاغه، مرتضی مطهری، ص ۴-۵

ابزارهایی اساسی، این روش را مدد می‌دهند.

برای تحقیق موضوعی، می‌توان بر اساس گام‌های زیر عمل کرد:

۱. انتخاب موضوع ۲. طرح مسأله ۳. تعیین واژه‌های کلیدی ۴. مأخذشناسی موضوع
۵. استخراج مطالب از نهج‌البلاغه ۶. عنوان دادن به مطالب ۷. دسته‌بندی مطالب
۸. بررسی و تحقیق مطالب ۹. شرح و تحلیل مطالب ۱۰. ارزیابی و استنتاج ۱۱. تنظیم مطالب ۱۲. نگارش مطالب.

بر این سیاق، آثاری وجود دارند و تلاش‌هایی مفید صورت گرفته و تألیفاتی درباره موضوعات معرفتی، سیاسی، اجتماعی، تربیتی، تاریخی، اقتصادی، مدیریتی و جز این‌ها در نهج‌البلاغه انجام شده است که از آن جمله می‌توان به ترجمه ارزشمند مرحوم محمد دشتی از نهج‌البلاغه مولای متقیان حضرت علی(ع) اشاره کرد.

شیوه کار در جمع‌آوری کتاب حاضر

ابتدا به همان شکل و شیوه ترجمه و فهرست موضوعی نهج‌البلاغه مرحوم دشتی با توجه به رعایت سرفصل‌های مدیریت اسلامی صورت گرفته است و پس از ارتباط با موضوع، قطعاتی از خطبه‌ها، نامه‌ها و مقداری از کلمات قصار و حکمت‌ها گزینش شده است.

این مجموعه در جهت هدف‌های زیر تدوین شده است:

۱. آشنایی با نهج‌البلاغه و چگونگی تألیف و ساختار آن
 ۲. آشنایی با چند مبحث موضوعی از نهج‌البلاغه در ارتباط با مدیریت اسلامی.
 ۳. آشنایی با نوع نگرش به مباحث گوناگون در نهج‌البلاغه و توانایی این اثر در راه‌گشایی در موضوعات مختلف.
- امیدواریم جمع‌آوری این اثر راه را برای تحقیق و مطالعه بیشتر دانشجویان عزیز در کتاب جاودانه نهج‌البلاغه — که به حق آن را «اخ‌القرآن» نامیده‌اند — بگشاید و با به کار بستن رهنمودهای آن در زندگی فردی و اجتماعی خود، حیاتی سرشار از نشاط و معنویت و خداجویی و حق‌طلبی داشته باشد.

فصل اول

انسان و کاربرد باورها و اعتقادات وی در مدیریت

مقدمه

شناخت ابعاد وجودی انسان در کانون اندیشه بشری یکی از دغدغه‌ها بوده است. در آموزه‌های ادیان الهی، شناخت انسان پس از خداشناسی بیشترین اهمیت را دارا است. بسیاری از مشکلات جهان معاصر به علت عدم شناخت انسان نسبت به خویشتن است. عدم شناخت ابعاد معنوی و غیرمادی انسان، بشر امروز را دچار بحران‌های جدی کرده است. توجه به ساحت وجودی انسان و منحصر نکردن او به جسم و مادیات و توجه به ابعاد روحی انسان او را به اندیشه جاودانگی و زندگی پس از مرگ سوق می‌دهد. مسئله هدف آفرینش، جهان‌بینی، سعادت انسان، تکامل و پیشرفت واقعی از سوالات جدی هر بشری است.

اگر انسان صرفاً موجودی مادی و محصول فرایند تکامل کور زیست محیطی باشد، زندگی او تصادفی و پوچ و بی‌معنا خواهد بود. درحالی‌که اگر انسان مخلوق خدا و خلیفه او در زمین باشد، آفرینش امری هدفمند و زندگی دارای جهتی خاص خواهد بود. از این رو، انسان‌شناسی به گونه‌ای مستقیم بر معناداری زندگی تأثیر دارد. از آنجایی که موضوع اصلی مدیریت «انسان» است لذا بحث در خصوص مدیریت، مرتبت بر شناخت انسان است در واقع شناخت انسان از جهاتی پیش‌نیاز مدیریت است. مدیریت متضمن بایدها و نبایدهایی در رفتار فردی و اجتماعی و سازمانی افراد است این باید و نبایدها در قالب ارزش‌ها، باورها و جهان‌بینی افراد مطرح می‌شود لذا بر مبنای باورها و اعتقادات افراد، اصول و سبک مدیریت اسلامی براساس نوع «نگاه

منابع و مأخذ

۱. نهج البلاغه، ترجمه مرحوم دشتی، نشر مشرقین، چاپ پنجم، ۱۳۸۲.
۲. نهج البلاغه، ترجمه منبری، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۱.
۳. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار جلد ۱، ۲، ۴، چاپ نهم، صدر، تهران، ۱۳۸۶.
۴. فروزنده، لطف‌الله، جوکار، علی‌اکبر، مدیریت اسلامی و الگوهای آن، انتشارات دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۸۶.
۵. جوادی آملی، انتظار بشر از دین، مرکز نشر اسراء، چاپ چهارم، ۱۳۸۶.
۶. جوادی آملی، حق و تکلیف در اسلام، مرکز نشر اسراء، چاپ دوم، ۱۳۸۵.
۷. نرم‌افزار دانشنامه جامع نهج‌البلاغه، مرکز تحقیقات رایانه‌ای حوزه علمیه اصفهان، ۱۳۸۳.
۸. مطهری، مرتضی، سیری در نهج‌البلاغه، تهران، نشر صدر، ۱۳۸۴.
۹. مصباح، محمدتقی، پیش‌نیازهای مدیریت اسلامی، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام‌خمینی (ره)، ۱۳۷۶.
۱۰. انصاری، محمدعلی، مبانی مدیریت اسلامی و الگوهای آن، انتشارات بیان هدایت نور، چاپ سوم، مشهد، ۱۳۸۴.
۱۱. ساجدی‌نیا، محمدحسن، اصول و مبانی مدیریت اسلامی، انتشارات شهر آشوب، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۳.
۱۲. علی‌احمدی، علیرضا، مبانی و اصول مدیریت اسلامی، انتشارات تولید دانش، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۲.
۱۳. تقی‌پورفر، ولی‌الله، اصول مدیریت اسلامی و الگوهای آن، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات مدیریت اسلامی، چاپ بیست و دوم، تهران، ۱۳۸۴.

دانشگاه پیام نور

دانشگاه پیام نور ۱۴۷۷
گروه مدیریت بازرگانی (۱/۶۵)

ISBN 978-964-387-488-9

9 789643 874889